

сприймалося як щось споконвічне, сутнісне, здатне привести суспільство до ідейного оновлення.

Також неоязичницькі тенденції є певною реакцією на проблеми цивілізації, які поставали перед людиною, зокрема тотальний наступ техногенної цивілізації, що створює передумови для включення механізму «ретроутопії». Окреслене коло предтеч появи неоязичництва, є відображенням процесів, які відбувались на різних етапах розвитку людства.

Література:

1. Адорно Т.В., Хоркхаймер М., Диалектика Просвещения. Философские фрагменты. – М. – СПб.: Медиум, Ювента.,1997. – С. 16-175.
2. Altizer T. J.J. The Gospel of Christian Atheism. — London. St. James s Place: Collins.,1967. – P.30- 65
3. Вопросы философии. Слова Ницше «Бог мертв» . – 1990. – №7. – с. 143- 176.
4. Гуревич П.С. [Електр. ресурс] // http://abuss.narod.ru/Biblio/antisery/antisery4_32.html
5. Lucacs G. Der junge Hegel. – Berlin., 1954, — 234 с.
6. Лукач Г. «Молодой Гегель и проблемы капиталистического общества» — М.: "Наука"., 1987. — 167с.
7. Мотрошилова Н. В. Критика" модерну "і" постмодернізм "/ / історія філософії: Захід - Росія - Схід. кн. IV: Філософія ХХ століття. – М., – 2000. – 617с.
8. Ницше Ф. Сочинения в 2-х томах / перевод В. А. Флёровой — М.: «Мысль»,1990. — Т.2 — 832 с.
9. Ницше Ф. «Весела наука» [Електр. ресурс] // <http://www.nietzsche.ru/works/main-works/svasian/?curPos=2>
10. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М. : Прогресс, 1985. – 312 с.

Annotation

Kachan K. Background and development stages of neopaganism. The article describes the main issues and development stages of neo-paganism. Historical and philosophical investigation of neo-paganism reveals its place in the process of socio-cultural modernity.

Keywords: *neo-paganism.*

Кисельов О.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

РОЗВИТОК МІЖПРАВОСЛАВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ⁹

Нинішня ситуація у православному середовищі України є результатом бурхливих подій релігійного життя першої половини 1990-х рр., у т.ч. постанови Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) у 1992 р., міграція духовенства із

⁹ Стаття написана в рамках виконання проекту № GP/F44/080 «Міжправославні відносини в Україні: зовнішньо-та внутрішньополітичні та соціокультурний аспекти», підтриманого грантом Президента України.

однієї церкви до іншої, церковне рейдерство та формування корпусу полемічних текстів із богословсько-канонічними та політичними аргументами. Проте формування релігійної конфігурації почалося ще в кінці 1980-х рр. Коли у 1991 р. Україна проголосила незалежність, на її території уже існували дві православні церкви – Українська православна церква (УПЦ), предстоятелем якої був митрополит Київський і усїєї України Філарет, та Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), предстоятелем якої був Патріарх Київський і усїєї Руси-України Мстислав. Відносини між церквами були напруженими, оскільки а) УАПЦ фактично поставала на основі відходу парафій від УПЦ; б) разом із парафіями до УАПЦ переходили храми; в) церкви демонстрували різну культурно-цивілізаційну ідентичність: УАПЦ поставала як україноцентрична церква, на противагу їй УПЦ ідентифікувалася як «російськоцентрична» або «москвофільна»; г) церкви підтримувалися різними політичними силами: УАПЦ – правими, націонал-демократичними партіями, а УПЦ – лівими, російськовекторними політичними групами. На відміну від деяких інших постсоціалістичних країн (Росія, Вірменія, Азербайджан, Молдова, Таджикистан, Сербія, Хорватія, Боснія і Герцеговина тощо), Україна не була втягнута у збройні конфлікти та війни. Однак релігійні конфлікти, що відбувалися в Україні, так само як і збройні конфлікти в інших країнах з перехідною економікою, були одним з елементів соціально-політичних трансформацій, що спіткали Східну Європу після повалення комуністичної ідеології. Як і в інших країнах у нашій державі актуалізувалися національні та релігійні питання, що супроводжувалися процесами відродження із значною долею реваншизму.

З точки зору релігієзнавства необхідно дати загальну характеристику розвитку міжправославних відносин. Для цього видається доцільним окреслити можливу періодизацію міжправославних відносин, у т.ч. з огляду на внутрішню політику Президентів України. Для розкриття цих аспектів міжправославних відносин ми використовуватимемо інтерв'ю, що бралися нами у рамках експертного опитування.

У науковій літературі нам не доводилося зустрічати періодизацію саме міжправославних відносин. Однак, вважаємо за необхідне зупинитися на трьох дотичних періодизаціях: конфесійних трансформацій в Україні, розвитку православ'я в Україні у ХХ ст. та становлення полірелігійного середовища в Україні.

Перша періодизація була запропонована львівським релігієзнавцем та політологом А. Юрашом у статті, що вийшла у збірнику присвяченому міжконфесійним відносинам [14]. Автор виділяє чотири періоди («підперіоди») розвитку релігійного середовища в Україні: перший – 1988 р., другий – 1989 р., третій – 1990-1992 рр. і четвертий – 1993-2000 рр.

Друга періодизація представлена у книзі відомого дослідника православ'я О.Н. Сагана «Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан», в якій усе ХХ ст. він поділяє на 7 періодів та до них подає «новітній», що починається з 2000-го року [13, с. 632]. Власне, у цій класифікації нас цікавлять тільки два останні періоди: посттоталітарний, що датується 1988-2000 рр., та новітній.

Третя періодизація була запропонована фахівцем у галузі конфліктології релігії А.В. Арістовою у монографії «Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шлях врегулювання», де часовий проміжок між 1988 р. і 2007 р. (рік виходу книги)

поділений на 4 періоди: перший – 1988-1990 рр., другий – 1991-1994 рр., третій – 1995-1999 р. та четвертий – після 2000 р. [1, с. 217-221].

Що привертає увагу у цих періодизаціях, так це дві дати: 1988 р. – рік відзначення 1000-ліття хрещення Київської Русі та 2000 р. – рік святкування 2000-ліття Різдва Христового. Два ювілейних роки стали для української історіографії пострадянських релігійних процесів символічними точками біфуркації, після яких релігійне життя країни зазнало певних змін. Підготовка до святкування Хрещення Русі та саме відзначення цієї події супроводжувалися поступовою зміною ставлення до релігії як державних чиновників та партійних функціонерів, так і пересічних громадян. Інтересу до релігії у суспільстві не перешкоджала державна цензура, православній церкві почали частково передавати храми та монастирі (наприклад, частина Києво-Печерської лаври була передана Руській православній церкві), відбувається реєстрація релігійних громад (у 1988 р. – 1070 громад отримали дозвіл на реєстрацію в СРСР) [14, с. 63], з'являються автокефальний православний рух та рух за відродження греко-католицької церкви тощо – тобто започатковуються процеси, що визначатимуть подальший релігійний розвиток українського суспільства у 1990-х рр.

Найбільш важливим з точки зору конкуруючих історіографій, що існують у православних церквах, був 1992 р. З точки зору УПЦ КП – це рік заснування цієї церкви: «Кардинальною в житті Української православної церкви стала дата – 25 червня 1992 р. Цього дня в лоно рідної Церкви повернулася гілка Церкви Московського підпорядкування на чолі з митрополитом Філаретом. В столиці нашої держави відбувся Всеукраїнський Православний Собор, що об'єднав УАПЦ та частину УПЦ (МП) в єдину Помісну Українську Православну Церкву Київського Патріархату» [7, с. 15]. Щоправда абсолютно іншу оцінку отримує цей собор в історіописанні церков, що об'єднувалися на згаданому Соборі – УАПЦ та УПЦ. З одного боку, собор проходив без відома патріарха Мстислава, який не визнав не лише сам факт об'єднання, але й проведення собору. Саме у результаті позиції патріарха Мстислава 1995 р. офіційно була відновлена УАПЦ. З іншого боку, зі сторони УПЦ в Об'єднавчому соборі брали участь лише митрополит Філарет та єпископ Яків (Панчук). Інші єпископи УПЦ за місяць до цього 27-28 травня провели собор у Харкові, де фактично висловили недовіру предстоятелю УПЦ митрополиту Філарету, усунули його з Київської кафедри та посади предстоятеля цієї церкви, а також вивели його поза штат. З точки зору УПЦ на момент проведення Об'єднавчого Собору Філарет не був, ані предстоятелем УПЦ, ані єпископом, а був лише ченцем УПЦ, яку з 28 травня 1992 р. очолював митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан) [6, с. 17].

У 2002 р. заступник голови Держкомрелігій Микола Маломуж наступним чином прокоментував ситуацію із утворенням УПЦ КП у 1992 р. та реєстрацією УАПЦ у 1995 р.: «УАПЦ зареєстрована у 1990 р. У 1992 р. УАПЦ змінило свою назву на УПЦ КП. Нинішня УАПЦ Мефодія — це інша церква, а та УАПЦ існує нині під назвою УПЦ КП. УПЦ КП не реєструвалася як нова організація, а було лише змінено назву УАПЦ» [9]. Тобто з юридичної точки зору, офіційно відбулися зміни у статуті УАПЦ, у т.ч. було змінено назву з УАПЦ на УПЦ КП. Це пояснює той факт, що фактично у результаті об'єднавчого Собору було отримано не формулу $1+1=1$, а $1+1=3$.

2000 р. є це не лише роком державного святкування 2000-ліття Різдва Христового¹⁰, але й роком остаточного організаційного, майнового становлення православних церков. Цього року остаточно оформлюється розташування гравців на шаховій дошці українського православ'я¹¹, бо саме тоді предстоятелем УАПЦ обирають митрополита Мефодія (Кудрякова). З того часу предстоятелі трьох основних православних церков не змінювалися. 2000 р. фактично стає завершенням насичених на трансформації та бурхливі події 1990-их рр. У перше десятиліття ХХІ ст. релігійна конфігурація країни у її православному сегменті значно не змінюється: географія поширення та політико-культурні уподобання віруючих та симпатиків залишаються тими самими. Щоправда винятком у цьому є динаміка ідентифікації громадян із тієї або іншою православною церквою.

До 2010 р. соціологічні дослідження Центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова фіксували більшу прихильність до УПЦ КП, що аналітики та експерти пояснювали переважно психологічними чинниками: громадяни, які не орієнтуються у питанні юрисдикційної приналежності скоріше оберуть ту церкву, що їм ближча, знайоміша й асоціюється із чимось своїм (Київ), аніж віддалене, невідоме та асоціативне чуже (Москва). Разом із тим, дослідження Центру Разумкова у 2010 р. фіксує превалювання симпатиків УПЦ. При цьому значна динаміка росту кількості вірних УПЦ (з 10,6 % у 2005 р. до 23,6 % у 2010 р.) відбулася за рахунок «просто православних» (33,4 % у 2005 р. і 25,9 % у 2010 р.), тобто тих, хто або не знав юрисдикційної приналежності своєї парафії, або просто невоцерковлених (див. табл. 1). Зміну настроїв українських віруючих можна пов'язувати із фігурою нового московського патріарха Кирила, який з 2009 р. систематично відвідує свою паству в Україні.

Табл. 1. Ідентифікація громадян із православними церквами.

До якої саме православної Церкви Ви себе відносите?						
	УПЦ	УПЦ КП	УАПЦ	РПЦ	Просто православний	Не знаю
2000 р.	9,2 %	12,1 %	1,3 %	-	38,6 %	4,6 %
2005 р.	10,6 %	14,0 %	0,8 %	-	33,4 %	1,9 %
2010 р.	23,6 %	15,1 %	0,9 %	0,8 %	25,9 %	1,6 %

За даними Центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова [11, с.41].

Проте навряд чи необхідно пов'язувати із зазначеними змінами становлення принципово нових форм відносин між православними церквами. Періодизація міжцерковних взаємин цілком може бути заснована на ставленні влади, у першу чергу, Президента України до проблеми православ'я в Україні.

Гаслом першого Президента України стало «Незалежна Україна повинна мати незалежну Православну церкву». У 2005 р. Леонід Макарович Кравчук в інтерв'ю Кларі Гудзик уточнював, що «держава має створити умови, необхідні для об'єднання

¹⁰ О.Н. Саган зауважує, що Україна стала чи не єдиною країною, що святкувала цей ювілей на державному рівні. Див.: 13, с. 717.

¹¹ Щоправда, в даному випадку, не йдеться про певні процеси, що відбувалися опісля в УАПЦ.

православних, не втручаючись при цьому в канонічні справи, які є прерогативою віруючих і духовенства загалом. Така була моя позиція» [10]. Не дивлячись на цю пізнішу інтерпретацію своїх поглядів, Леонід Макарович вважається фактично одним із засновників УПЦ КП [Див.: 5, с. 92, 194]. У тому ж інтерв'ю Л. Кравчук дає зрозуміти, що на проблему незалежності Церкви дивився з суто державницьких позицій: «Я дійсно сподівався – думав, що дійде до примирення, до згоди; що інтереси України та духовності народу стануть для наших православних вище за якісь чисто церковні справи» [10]. Професор Віктор Дмитрович Бондаренко, який очолював Державний комітет України у справах релігій у 1997-2005 рр., в інтерв'ю автору даної статті дав таку характеристику політики Першого Президента України: «Це була політика, яка була спрямована на формування в Україні незалежної від Москви Церкви. Не дивлячись ні на які обставини, включаючи канонічні норми та правила. Результатом такої політики стало утворення Київського патріархату, який по сей день не може легалізуватися і очевидно без якихось кардинальних кроків не легалізується у православному світі» [16].

Позиція другого Президента України Леоніда Даниловича Кучми більше відповідала демократичним стандартам: держава не має втручатися у церковні справи, але оскільки православні церкви роз'єднують український народ, то держава має сприяти вирішенню проблеми роз'єданого українського православ'я. У 2001 р. другий Президент України на зустрічі із Президентом Російської Федерації В. Путіним та Московським патріархом Алексієм II підіймав питання про надання автономії УПЦ у межах Російської православної церкви, тобто, як писала К. Гудзик, «українська влада продовжує шукати вихід з «православного глухого кута» і продовжує сподіватися на допомогу Москви в цій справі» [3]. В.Д. Бондаренко у вже згаданому інтерв'ю так охарактеризував урядову політику у сфері релігії при Л.Д. Кучмі: «З десятирічного правління Леоніда Даниловича Кучми ця політика ставала більш системною. Що робилося для цього? Що характеризує цю систему? Цю систему характеризує, перш за все, планомірне знаходження порозуміння між православними всередині країни і це пов'язано, перш за все, із утворенням Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій як площадки, на якій розгорталися взагалі всі між церковні події... Найсильнішим моментом, який вказував на системність роботи у цьому напрямку, це були організовані постійні переговори між Московською патріархією, Вселенською патріархією, Українською православною церквою як складовою Московського патріархату і українським урядом. Такі переговори проводилися в Москві, в Україні, у Женеві... було, мабуть, сесій шість цих переговорів. Вони довели справу до пристойного рівня розуміння того, що відбувається і майже операціонально розглядали питання розв'язання цього конфлікту...» [16]. Коментуючи, точку зору окремих оглядачів, що до 1997 р. у Л.Д. Кучми не було жодної політики у сфері релігії, В.Д. Бондаренко відзначив, що створення ВРЦіРО, яке фактично відбулося за ініціативи уряду, сталося роком раніше. Це, якраз, на думку експерта, свідчило про те, що політика у сфері релігії таки існувала. Важливим також показником помилковості тієї точки зору, що політики у сфері релігії до 1997 р. не існувало також є те, на думку В.Д. Бондаренка, що одним із перших указів Л.Д. Кучма скасував Раду у справах релігій і утворив Міністерство у справах національностей, міграцій і культів. Щоправда це Міністерство через рік, після побоїща на Софіївській площі, було розділено на два комітети.

Не меншим прихильником об'єднання православних церков та конституювання Української Помісної Православної Церкви був третій Президент України – Віктор Андрійович Ющенко, який діяв цілком узгоджено до своєї передвиборчої програми «Десять кроків назустріч людям»: «Сприяти єдності народу України, орієнтації суспільства і держави на... міжконфесійну злагоду... і толерантність» [12]. На відміну від Л. Кучми, який намагався дистанціюватися від тієї чи іншої церкви, але більше симпатизував УПЦ, В. Ющенко старався підтримувати зв'язки із усіма трьома церквами, але явний пріоритет віддавав УПЦ КП. У своїх виступах третій Президент України наголошував на необхідності єдності Православної Церкви як на політичному принципі. «З приходом Віктора Андрійовича Ющенка, – розповів в інтерв'ю автору цієї статті В.Д. Бондаренко, – це була абсолютно безсистемна робота, яка в собі змішувала і міжособистісні симпатії..., з одного боку, а з другого боку, абсолютно нефахову підтримку Київського патріархату і УАПЦ, з повним нерозумінням механізму як можна їх повернути у лоно канонічного спілкування і т.д.». В.Д. Бондаренко також звертає увагу на те, що так само, як і Л.Д. Кучма, В.А. Ющенко одним з перших указів ліквідував (реорганізував) Комітет у справах релігій, посилаючись на те, що цей орган був втягнутий у виборчий процес 2004 р. Як Голова Комітету того часу В.Д. Бондаренко заявляє, що Комітет «не займався ніякими діями пов'язаними із виборами» [16]. Ю.Є. Решетников, який очолював Державний комітет у справах національностей і релігій у 2009-2010 рр. зазначає, що за В.А. Ющенка: «...державна не виділяла окрему політику щодо православних чи щодо протестантів або ж іудеїв. Державна політика була спрямована в цілому на забезпечення свободи совісті в Україні і, по мірі можливостей, на сприяння гармонізації державно-конфесійних відносин, а по суті ми говоримо про подолання наслідків тоталітарної політики ще Радянського Союзу, які, як це не дивно, але через 20 років незалежності України ще залишаються в окремих ділянках не подоланими» [17].

Погляди нинішнього Президента України Віктора Федоровича Януковича можна протиставити позиції Л. Кравчука, оскільки він віддає перевагу одній церкві – УПЦ, що відзначав Державний департамент США [4]. При цьому необхідно відзначити, що, з однієї сторони, піар-кампанія кандидата на посаду Президента України В. Януковича як у 2004, так і у 2010 рр., базувалася у тому числі на авторитеті УПЦ та її предстоятеля митрополита Володимира, а також Московського патріарха Кирила. З іншої сторони, існує обіцянка і доручення Президента щодо додержання принципу рівності в питанні реалізації прав і можливостей як віруючих різних конфесій, так і релігійних організацій [2]. «З приходом до влади Віктора Федоровича Януковича це питання, – розповідає В.Д. Бондаренко, маючи на увазі питання православної єдності, – взагалі відчутно втратило актуальність. Воно в принципі втратило актуальність, тому що конфлікт перестав бути активним, він став латентним, і влада на нього менше всього звертає уваги. Таким чином був ліквідований орган, який вносив пропозиції щодо державної політики...» [16].

Важливо, що усі опитані нами експерти визнають, що, з одного боку нинішній уряд не опікується проблемою православного розколу, а з іншого, що сучасний стан міжправославних відносин не актуалізує це втручання. Наприклад, директор Релігійно-інформаційної служби України Тарас Антошевський стверджує, що «при Президенті

Ющенко були спроби заохочувати з боку держави православних до порозуміння і до діалогу. Влада змінилася і цій новій байдуже до розколу. Або їй добре і так, як є. А тому діалог фактично як такий зник. І зараз для Православної Церкви, так сказати, оптимальним було б якби держава взагалі не втручалася у ці всі справи і вони тихо, без публічності зможуть порозумітися» [15]. Інший експерт Ю.Є. Решетніков погоджуючись, що міжправославні відносини впливають на процес державотворення та становлення громадянського суспільства зазначає, що позитивний розвиток міжправославних відносин може впливати позитивно і на розвиток суспільної ситуації в цілому, а загострення міжправославних протиріч може привести до посилення суспільної напруги із усіма негативними наслідками. Сучасний стан видається експерту стабільним: з одного боку існує певна співпраця у рамках різних міжрелігійних організаціях, а з іншого – відсутні гострі міжправославні конфлікти [17].

Таким чином, цілком очевидно, що якщо не ставити собі за мету детальну періодизацію історії міжправославних відносин, а вдовольнитися загальною схемою, то ми пропонуємо розділяти їх на два періоди. Якщо прив'язувати датування цих періодів до внутрішньої логіки розвитку православ'я, то ми пропонуємо перший період датувати 1988 р. роком святкування 1000-ліття Хрещення Русі, з якого починається бурхливий розвиток міжправославних відносин, особливо конфліктів; а другий – 2000 р., роком святкування 2000-ліття Різдва Христового, починаючи з якого відносини між православними церквами характеризуються певною стабілізацією і превалюванням співробітництва у рамках різних міжконфесійних структур. Якщо прив'язувати періодизацію до політики Президентів України, то очевидно, що строки правління кожного з них необхідно розглядати як окремий період у міжправославних відносинах, оскільки особисті погляди самих Президентів значно впливали на їхній розвиток.

Література:

1. *Арістова А.В.* Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шляхи врегулювання: Монографія. – К.: НТУ, 2007. – 336 с.
2. В. Янукович пообіцяв, що влада забезпечить рівні умови для віруючих всіх конфесій [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/47417
3. *Гудзик К.* Об'єднання церков: з тим самим результатом? / Клара Гудзик [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/67380>
4. Держдепартамент США назвав проблемою прихильне ставлення Президента України лише до однієї Церкви [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/44400
5. *Драбинко А.* Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории). / Александр Драбинко. – К., 2002. – 288 с.
6. *Драбинко О.*, архімандрит. Чому розкольницькі угруповання в Україні називаються неканонічними (історико-канонічний аналіз). – 3-є вид. К.: вид.відділ Київської митрополії, 2007. – 48 с.
7. Історія Української Православної Церкви на теренах Буковини в новітній період (1990 – 2008 рр.). – Чернівці: Вид.відділ Чернівецько-Буковинської єпархії, 2009. – 84 с.
8. Київський патріархат – помісна Українська православна церква. Історико-канонічна декларація Архієрейського собору Української Православної Церкви Київського Патріархату від 19 квітня 2007 року. – К., 2007. – 168 с.

9. Коментарий Государственного комитета по делам религий // http://pravoslavye.org.ua/2002/03/kommentariy_gosudarstvennogo_komiteta_po_delam_religiy/
10. «Нам не треба дозволу на створення незалежної церкви». Леонід Кравчук про сучасне українське православ'я. Розмовляла Клара Гудзик. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/151732>
11. Національна безпека і оборона. – 2011. – № 1-2 (119-120).
12. Передвиборча Програма кандидата у Президенти України В. Ющенко (Липень 2004 р.) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.hainyuzhnyk.in.ua/doc2/2004.prog.Yuschenko.php>
13. Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К.: Світ знань, 2004. – 912 с.
14. Юраш А. Релігійно-трансформаційні процеси у сучасній Україні як гарант і наслідок адаптування ідеології свободи совісті // Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні / за ред. А. Колодного, П. Яроцького, О. Сагана. – К.: Гнозис, 2001. – С. 59-69.

Неопубліковані матеріали:

15. Інтерв'ю з Тарасом Антошевським від 11 грудня 2012 р., тривалість запису 14 хв., 10 сек. (архів автора).
16. Інтерв'ю з Віктором Бондаренком від 13 грудня 2012 р., тривалість запису 25 хв., 26 сек. (архів автора).
17. Інтерв'ю з Юрієм Решетніковим від 16 грудня 2012 р., тривалість запису 24 хв., 52 сек. (архів автора).

A n n o t a t i o n

Oleg Kyselov's article "Development of the Inter-Orthodox Relations in Ukraine: of periodization problem" deals with the issue of the periodization of relations between the Orthodox Churches in Ukraine. The author suggests two criteria for this periodization: intrinsic logic of the development of the Ukrainian Orthodoxy and policy of the Presidents of Ukraine concerning the solution of "the Orthodox problem". Interviews with three experts taken by the author in December 2012 were used in the article.

Владиченко Л.Д.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ УКРАЇНИ У
СПРАВАХ РЕЛІГІЙ
В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**

Висвітлюється динаміка інституційних змін державного органу України у справах релігій в період незалежності України. Аналізується функціональне призначення та організаційно-структурний склад центральних виконавчих органів України, що виконували функцію держоргану України у справах релігій з 1991 р. по 2012 р.

Ключові слова: державний орган України у справах релігій, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, релігійні організації, закон України, адміністративна реформа.